

Rakowski, Witold / Witkowska, Katarzyna

Współczesne społeczeństwo Żyrardowa

Rocznik Żyrardowski 4, 407-422

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Witold Rakowski, Katarzyna Witkowska

Współczesne społeczeństwo Żyrardowa

Wstęp

Racjonalne zarządzanie zasobami miasta wymaga rozpoznania tych zasobów, aby umiejętnie je wykorzystać w celu realizowania założeń ujętych w planach operacyjnych, strategicznych i przestrzennych. Najważniejszym zasobem miasta i państwa jest społeczeństwo. Stąd też znajomość tego społeczeństwa jest konieczna. Oczywiście bez badań socjologicznych nie jest możliwe dogłębne poznanie społeczeństwa – jego zachowań, preferencji, uznawanych wartości (hierarchia) itp., niemniej jednak spis powszechny ludności przeprowadzony według stanu na 20 maja 2002 r. pozwala na poznanie cech demograficznych, społeczno-zawodowych. Stąd też celem artykułu jest przybliżenie czytelnikowi społeczeństwa, które zamieszkuje Żyrardów.

Ostatni Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań (NSP) oraz Powszechny Spis Rolny przeprowadzone zostały w dniach 21.05–8.06.2002 r. Ich wyniki są najbardziej rzetelnym źródłem danych o mieszkańcach całego kraju i poszczególnych jednostek administracyjno-samorządowych oraz o warunkach mieszkaniowych ludności, w jakich żyje. Warto przypomnieć, że po wojnie spisy powszechne przeprowadzane były w naszym kraju mniej więcej co dziesięć lat, przy czym poprzedni dokonany został w 1988 r., a więc 14 lat wcześniej. Jak podkreśla się w uwagach do ostatniego spisu „Dla Polski spis ludności i mieszkań oraz spis rolny 2002 jest badaniem szczególnym, ponieważ jest pierwszym pełnym spisem po głębokich przeobrażeniach społeczno-gospodarczych i ustrojowych, jakie miały miejsce w latach dziewięćdziesiątych¹. Jak wiadomo, przemiany te doprowadziły do poważnych przekształceń struktury społeczno-zawodowej, zmian przebiegu ważnych procesów demograficznych i do pojawienia się nieznanych od dziesięcioleci na tak dużą skalę: bezrobocia, ubóstwa, bezdomności itp. Przemiany te w znacznym stopniu dotknęły miasta, podstawą bytu których był przemysł lekki, a więc także dotyczy to Żyrardowa.

¹ Podstawowe informacje ze Spisów Powszechnych. Gmina miejska Żyrardów. Uwagi ogólne, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2003, s. VII.

Struktura demograficzna

W okresie przeprowadzania spisu powszechnego liczba ludności Żyrardowa wynosiła 41734 osób, a więc była niższa o blisko 2000 osób od liczby ludności miasta, która w latach 90. ustabilizowała się na poziomie ok. 43,5 tys.². Rok spisu powszechnego był pierwszym okresem w powojennej historii Żyrardowa, w którym liczba ludności miasta zaczęła ulegać zmniejszeniu. W 2002 r. w stosunku do 2001 r. wg stanu w dniu 31.12. liczba mieszkańców Żyrardowa zmniejszyła się o 1966 osób. Spadek ten został spowodowany dwiema podstawowymi przyczynami. Pierwszą z nich jest utrzymujący się od 1989 r. a więc od kilkunastu już lat, ujemny przyrost naturalny wynikający z tego, że w Żyrardowie liczba zgonów jest większa niż liczba przychodzących na świat dzieci (urodzenia żywe), a druga przyczyna wiąże się z bilansem ruchów migracyjnych³. Warto tu nadmienić, iż w roku spisu powszechnego w Żyrardowie zawarto 197 małżeństw, na świat przyszło 335 dzieci, a zmarło 488 osób. Ruch migracyjny po stronie napływów wyniósł 348 osób, a po stronie odpływów 411. W efekcie przyrost ludności miasta w 2002 r. był ujemny i wyniósł – 259 osób (zmarło o 196 osób więcej niż się urodziło i o 63 osoby więcej opuściły miasto niż do niego napłynęły i zameldowały się). Do 2001 roku liczba osób osiedlających się w Żyrardowie na stałe była na tyle wyższa od liczby osób opuszczających to miasto, że bilans tych ruchów rekompensował spadek spowodowany ujemnym przyrostem naturalnym. Negatywne oddziaływanie obu tych czynników można wyjaśnić wskazując na wpływ wywierany przez sytuację makro- i mezoekonomiczną na decyzje podejmowane przez ludzi w sferze prokreacji i dotyczące zmian miejsca zamieszkania. Ujemne saldo migracji wynikające z przewagi odpływów ludności nad napływami wskazuje, że w ocenie osób z zewnątrz zmniejszyła się względna atrakcyjność Żyrardowa jako miejscowości, w której warto się osiedlić, ponieważ można tu znaleźć stałe zatrudnienie, a w ocenie opuszczających miasto za bardziej atrakcyjne uznano z tych samych powodów inne ośrodki.

Urodzenia, zgony i ruchy migracyjne mają istotny wpływ na kształtowanie się struktury wieku, płci, stanu cywilnego, wykształcenia, aktywności ekonomicznej, struktury zawodowej.

W tabeli 1 przedstawiono wiek ludności według płci w podziale na 5-letnie grupy. Prawidłowa struktura wieku powinna przedstawiać się w taki

² Z danych Wydziału Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta Żyrardowa wynika, że liczba mieszkańców Żyrardowa w dniu 31.12.2004 r. wynosiła 40905 osób.

³ W. Rakowski, *Funkcje Żyrardowa po II wojnie światowej*. „Rocznik Żyrardowski” tom I, WSRL, Żyrardów 2002.

sposób, że wraz z rosnącym wiekiem i wymieraniem poszczególnych subpopulacji powinna maleć liczba ludności. Tymczasem w przypadku naszego kraju (i nie tylko) i Żyrardowa w wyniku zróżnicowanego kształtowania się w czasie przyrostu naturalnego i ruchów migracyjnych ludności mamy do czynienia z takim zjawiskiem, że najliczniejszą grupą ludności w Żyrardowie jest subpopulacja w wieku 45–49 lat (czyli urodzeni w latach 1953–1957), następnie w wieku 20–24 lat (urodzeni w latach 1978–1982), 50–54, 15–19 i 25–29 lat. Są to więc osoby, kiedy przyrost naturalny w Polsce w latach 1948–1957 i 1973–1987 kształtował się w granicach 18–19%, 10–6%⁴.

Tabela 1. Ludność Żyrardowa w 2002 r. wg płci i wieku

Wiek	Ogółem	M	K	Ogółem	M	K
	w liczbach bezwzględnych			w %		
0–4	1919	984	935	4,6	5,0	4,2
5–9	2185	1104	1081	5,2	5,7	4,9
10–14	2664	1386	1278	6,4	7,1	5,8
15–19	3404	1773	1631	8,2	9,1	7,3
20–24	3464	1730	1734	8,3	8,9	7,8
25–29	3113	1540	1573	7,5	7,9	7,1
30–34	2602	1303	1299	6,2	6,7	5,8
35–39	2461	1181	1280	5,9	6,1	5,8
40–44	3184	1481	1703	7,6	7,6	7,7
45–49	3966	1854	2112	9,5	9,5	9,5
50–54	3438	1615	1823	8,2	8,3	8,2
55–59	21,03	951	1152	5,0	4,9	5,2
60–64	1799	731	1068	4,3	3,7	4,8
65–69	1672	672	1000	4,0	3,4	4,5
70–74	1587	576	1011	3,8	3,0	4,6
75–79	1231	382	849	2,9	2,0	3,8
80–84	542	171	371	1,3	0,9	1,7
85 i więcej	400	86	314	1,0	0,4	1,4
Razem	41734	19520	22214	100	100	100

Źródło: w tej tabeli i w innych, jeżeli nie podano inaczej: Podstawowe informacje ze spisów powszechnych. Gmina miejska Żyrardów, Urząd Statystyczny w Warszawie, 2003.

Należy zwrócić uwagę, że liczba dzieci w wieku 0–4 lat jest przeszło dwukrotnie mniejsza od grupy osób w wieku 45–49 lat. Z danych zawartych

⁴ Por. Rocznik Demograficzny 2003, s. XXIX, GUS, Warszawa 2003.

w tab. 1 widać również, że grupa dzieci w wieku 5–9 lat jest liczniejsza od grupy ją poprzedzającej i każda następna grupa 10–14, 15–19, 20–24 jest liczniejsza od poprzedniej. Grupa mieszkańców w wieku 25–29 jest już mniej liczna od poprzedzającej, a następne dwie subpopulacje są mniejsze od grupy wieku 2–29 lat. Mieszkańcy w wieku 40–44 lat są tak liczni, jak w wieku 25–29 lat i ludność w wieku 50–54 lat liczy tyle, ile w wieku 20–24 lat. W każdym razie od najliczniejszej grupy wieku 45–49 lat następuje w kolejnych przedziałach zmniejszanie się liczby osób. Gdyby dokonać trójdzielnego podziału ludności na trzy podstawowe subpopulacje, to ich liczebność wyglądałaby następująco:

0 – 24 lat	–	13636,
25 – 49 lat	–	15326,
50 lat i powyżej	–	12772.

Z ekonomicznego punktu widzenia i terażniejszości przy założeniu, że grupa wieku 25–49 lat jest racjonalnie wykorzystana, takie proporcje są korzystne. Jednakże już za 20 lat nie będą one korzystne tak z ekonomicznego, jak i demograficznego punktu widzenia. Subpopulacja w wieku 25–49 lat najbardziej aktywna demograficznie i ekonomicznie za 20 lat będzie o wiele mniej liczna niż współcześnie, za to o wiele większa będzie grupa osób w wieku 50 lat i więcej.

Jeżeli z kolei dokonamy podziału ludności na cztery subpopulacje, to ich liczebność będzie wyglądała następująco:

0 – 19 lat	–	10172,
20 – 39 lat	–	11640,
40 – 59 lat	–	12691,
60 lat i więcej	–	7231.

Zatem grupa osób w wieku najwyższej aktywności ekonomicznej (20–59 lat) wyraźnie przewyższa subpopulację przygotowującą się do pracy zawodowej i odchodzącą na emeryturę.

Jeżeli chodzi o płeć, to z danych zawartych w tab. 1 widać, że do 19 roku życia istnieje niewielka przewaga osobników płci męskiej, w wieku 20–24 i 30–34 istnieje równowaga między liczbą mężczyzn a kobiet, w grupie 25–29 lat istnieje przewaga kobiet, a w grupach następnych wraz ze starzeniem się osób występuje coraz większa przewaga kobiet nad mężczyznami i w wieku powyżej 75 lat jest przeszło dwukrotnie większa liczba kobiet niż mężczyzn, co spowodowane jest dłuższym przeciętnym okresem życia kobiet, tak jak to się dzieje w całej Polsce i na ogół w większości państw na świecie. Stąd też wśród osób owdowiałych w Żyrardowie jest sześciokrotna przewaga kobiet nad mężczyznami (tab. 2), ponadto znacznie więcej kobiet jest rozwiedzionych niż mężczyzn.

Tabela 2. Mieszkańcy Żyrardowa w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego i płci

Wyszczególnienie	Mężczyźni	Kobiety	Razem
Kawaler/panna	4881	4149	9030
Żonaty/zamężna	9513	9775	19288
Wdowiec/wdowa	565	3274	3839
Rozwiedziony/rozwiedziona	985	1608	2593
Pozostałe	102	114	216
Razem	16046	18920	34966

Źródło: w tej tabeli i w innych, jeżeli nie podano inaczej: Podstawowe informacje ze spisów powszechnych. Gmina miejska Żyrardów, Urząd Statystyczny w Warszawie, 2003.

Jednak większość mieszkańców Żyrardowa w wieku powyżej 15 lat to osoby będące w związkach małżeńskich. Stanowią one 55,2% wszystkich tych osób. Kawalerowie i panny stanowią wśród ludności 25,8%, osoby owdowiałe 11,0% (85,3% owdowiałych to kobiety), a rozwiedzeni 7,4%. 0,6% to osoby, których nie można było uznać za należące do którejkolwiek z tych kategorii. Trzeba wyjaśnić, że w okresie przeprowadzania spisu Polska nie należała jeszcze do UE i dlatego w stosowanej klasyfikacji zabrakło kategorii „związki partnerskie”, a posłużono się określeniem „pozostali”, które odnosi się najczęściej do konkubinatów. Wśród osób będących w związkach małżeńskich występuje przewaga kobiet, co spowodowane jest czasowym przebywaniem mężczyzn w innych miejscowościach kraju lub za granicą. Natomiast w pozycji kawaler/panna występuje znaczna przewaga mężczyzn nad kobietami.

Wiek mieszkańców a stopień zasiedziałości

Według spisu ludności z grudnia 1988 r. z ogółu 41570 mieszkańców Żyrardowa 57,3% to osoby zamieszkałe od urodzenia⁵. W 2002 r. ludność zasiedziała stanowiła 58,1%, a więc w stosunku do lat poprzednich sytuacja w tym zakresie niewiele się zmieniła. Najbardziej zasiedziałą grupą są osoby młode, do 19 lat (tab. 3), a wśród mieszkańców Żyrardowa w wieku 40 lat i więcej przeważa ludność napływowa. Biorąc z kolei pod uwagę poszczególne grupy wieku ludności napływowej za 100 to są to osoby, które przybyły do Żyrardowa głównie przed 1989 rokiem.

⁵ Por. *Migracje ludności w Polsce w latach 1979–1988*, GUS, Warszawa 1992, s. 139.

Tabela 3. Ludność Żyrardowa wg okresu zamieszkiwania w 2002 r.

Grupy wieku	Ogółem	Zamieszkała od urodzenia	Przybyła			3:2	5:4
			Razem	w 1989 r. i wcześniej	1989–2002		
1	2	3	4	5	6		
0–14	6768	5962	671	43	628	88,1	6,4
15–19	3404	2728	638	323	315	80,1	50,6
20–29	6577	4669	1836	926	910	71,0	50,4
30–39	5063	2700	2285	1216	1069	53,3	53,2
40–49	7150	3390	3683	3116	567	47,4	84,6
50–59	5541	2356	3130	2895	235	42,5	92,5
60–64	1799	579	1204	1132	72	32,2	94,0
65 i więcej	5432	1861	3528	3188	340	34,3	90,4
Razem	41734	24245	16975	12839	4136	58,1	75,6

Źródła utrzymania

Ludzie czerpią środki na życie z różnych źródeł: z pracy najemnej, z prowadzenia własnej działalności gospodarczej lub z otrzymywanych świadczeń społecznych: wypracowanych przez siebie emerytur i rent bądź przyznanych im wypłat transferowych z budżetu państwa lub budżetów gmin, w których mieszkają (zasiłki dla bezrobotnych, zapomogi z pomocy społecznej). W czasie spisu za źródła utrzymania uznawano także dochody z najmu, dochody uzyskiwane z prowadzenia działek rolnych oraz tzw. nieustalone źródła utrzymania.

Tabela 4. Główne źródła utrzymania mieszkańców Żyrardowa w 2002 r.

Wyszczególnienie	Mężczyźni	Kobiety	Razem	% udział
Praca najemna	10356	10872	21228	50,9
Praca na własny rachunek	1721	1347	3068	7,4
– w gospodarstwie rolnym	68	47	115	-
Emerytura	2492	4275	6767	16,2
Renta	3410	4000	7410	17,7
Inne źródła	1375	1583	2958	7,1
Nie ustalono	166	137	303	0,7
Razem	19520	22214	41734	100,0

Podstawowym źródłem utrzymania mieszkańców Żyrardowa jest praca najemna (tab. 4). Z pozostałych źródeł utrzymanie czerpie 49,1% osób, z tego w zdecydowanej większości to emeryci i renciści. Wspomnieć jeszcze należy, że 3296 mieszkańców miasta żyje w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, co sprawia, że mogą oni dodatkowo utrzymywać się z rolnictwa.

Zebrane w czasie przeprowadzania NSP dane pozwoliły ustalić, jaka jest liczba osób posiadających własne źródła utrzymania i nie posiadających takich źródeł, a więc pozostających na utrzymaniu w poszczególnych grupach wieku (tab. 5).

Tabela 5. Mieszkańcy Żyrardowa posiadający własne źródła utrzymania i pozostający na utrzymaniu z uwzględnieniem grup wieku w 2002 r.

Grupy wieku	Posiadający własne źródła utrzymania		Pozostający na utrzymaniu	
	liczba	%	liczba	%
0–14	11	0,2	6722	99,8
15–19	439	12,9	2901	87,1
20–29	4324	65,7	2198	34,3
30–39	4242	83,8	772	16,2
40–49	6149	86,0	953	14,0
50–59	5180	93,5	328	6,5
60–64	1764	98,0	31	2,0
65 i więcej	5376	99,0	41	1,0
Kobiety	15193	68,8	6884	31,2
Mężczyźni	12292	63,5	7062	36,5
Razem	27485	66,3	13946	33,7

Własne źródła utrzymania posiada 66,3% mieszkańców Żyrardowa: 63,5% mężczyzn i 68,8% kobiet. Najwyższy odsetek osób posiadających własne źródło utrzymania występuje wśród mieszkańców w wieku powyżej 50 lat, a najmniej – co jest zrozumiałe – wśród dzieci i młodzieży. Budżety domowe zasilane są zazwyczaj z więcej niż jednego źródła. Z punktu widzenia gospodarstwa domowego jedno z tych źródeł traktowane jest jako główne.

Wśród gospodarstw jedno- i dwuosobowych najwięcej jest takich, które utrzymują się z rent i emerytur, a na drugim miejscu pozostaje praca. W gospodarstwach domowych trzyosobowych i większych podstawowym

źródłem utrzymania pozostaje praca, a zwłaszcza najemna, a niewielkie znaczenie odgrywają pozostałe źródła, w tym renty i emerytury, zwłaszcza w gospodarstwach domowych o największej liczbie osób (tab. 6). Praca w rolnictwie odgrywa minimalne znaczenie jako źródło utrzymania, nieco większą rolę odgrywa praca na własny rachunek.

Tabela 6. Gospodarstwa domowe w Żyrardowie wg głównego źródła dochodów i liczby domowników

Wyszczególnienie	Ogółem	Liczba osób w gospodarstwie domowym				
		1	2	3	4	5 osób i więcej
1. Praca	8157	1285	1523	2394	2245	710
– najemna	7095	1150	1379	2070	1897	599
– na własny rachunek	1062	135	144	324	348	111
– w rolnictwie	36	5	4	9	11	7
– poza rolnictwem	1026	130	140	315	337	104
2. Emerytury i renty	7050	2825	2526	973	469	257
3. Pozostałe źródła	1338	629	255	250	126	78
4. Nieustalone źródła	61	7	17	18	13	6
Razem	16606	4746	4321	3635	2853	1051

Wykształcenie mieszkańców Żyrardowa

Ważną cechą społeczno-demograficzną jest struktura wykształcenia mieszkańców danej jednostki samorządu terytorialnego postrzegana jako kapitał ludzki. W interesie gminy leży, by osoby te były dobrze wykształcone i posiadały kwalifikacje zawodowe cenione przez pracodawców. Im wyższy jest przeciętny poziom wykształcenia mieszkańców mierzony liczbą ukończonych lat nauki i im wyższy jest wśród nich procentowy udział osób z wykształceniem wyższym, tym lepsze są perspektywy rozwoju, ponieważ gmina postrzegana jest przez inwestorów jako atrakcyjne miejsce inwestowania kapitału i lokalizowania nowych przedsiębiorstw. Średnio co dziesiąty mieszkaniec Żyrardowa w wieku 13 lat i więcej posiada wykształcenie wyższe, więcej niż co trzeci wykształcenie średnie i prawie co piąty zasadnicze zawodowe (tab. 7), a zatem prawie co trzeci mieszkaniec charakteryzuje się wykształceniem podstawowym.

W odniesieniu do 1000 mieszkańców ogółem w Żyrardowie osób z wyższym wykształceniem było 87, podczas gdy średnio w Polsce 84,

a przykładowo w Warszawie 209, w Skierniewicach 129, w Grodzisku Mazowieckim 104, Pruszkowie 125, w Łodzi 128, Lublinie 182, Toruniu 127, Grudziądzu 71, Krakowie 178, Ostrołęce 115, Płocku 117, Siedlcach 129, Radomiu 122, Sopocie 217, Rybniku 66, Bytomiu 63. Można więc stwierdzić, iż Żyrardów charakteryzuje się średnim poziomem nasycenia kadr z wyższym wykształceniem. Należy przypomnieć, iż w 1970 r. Żyrardów liczył 33215 mieszkańców, w tym osób z wyższym wykształceniem było 636 (z tego 368 mężczyzn i 268 kobiet), a więc na tysiąc mieszkańców przypadało zaledwie 19 osób. Zatem w okresie 30 lat nastąpił czterokrotny wzrost osób z wyższym wykształceniem przypadający na tysiąc mieszkańców. Jednocześnie kobiety podejmując studia częściej niż mężczyźni przyczyniły się do tego, że wśród osób z wyższym wykształceniem dominują współcześnie kobiety (tab. 7), a nie jak w 1970 r., kiedy zdecydowanie przeważali mężczyźni.

Tabela 7. Wykształcenie mieszkańców Żyrardowa w wieku 13 lat i więcej z uwzględnieniem płci

Poziom wykształcenia	Ogółem	%	Kobiety	Mężczyźni
Wyższe	3646	10,1	2187	1459
Policealne	1528	4,2	1139	389
Średnie	12288	34,1	6871	5417
– ogólnokształcące	4063	11,2	2950	1113
– zawodowe	8225	22,8	3921	4304
Zasadnicze zawodowe	6917	19,2	2740	4177
Podstawowe ukończone	10411	28,8	5801	4610
Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	930	2,6	548	382
Nie ustalony	367	1,0	174	193
Razem	36087	100,0	19460	16627

W toku opracowywania zebranych w NSP danych ustalano także, jakim poziomem wykształcenia legitymują się osoby aktywne zawodowo w wieku 15 lat i więcej. Za aktywnych zawodowo uznaje się osoby pracujące na własny rachunek, świadczące prace najemną oraz bezrobotnych.

Dane zamieszczone w tab. 8 wyraźnie wskazują, że osoby pracujące w stosunku do bezrobotnych charakteryzują się znacznie wyższym poziomem wykształcenia. Dotyczy to zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Wśród bezrobotnych jest niewielki odsetek osób z wyższym wykształceniem.

Jeżeli ogół mieszkańców Żyrardowa przyjmiemy za 100 (w 2002 r.), to odsetek pracujących wynosił 34,9%, bezrobotnych 9,8%, biernych zawodowo 54,1% i dla 1,2% osób nie ustalono statusu na rynku pracy. Tak więc jedna osoba pracująca musi utrzymywać prawie trzy osoby nie pracujące. Oczywiście wśród osób niepracujących są też emeryci i renciści, ale oni także są w sumie na utrzymaniu osób pracujących. Istnieje więc wysokie obciążenie osób pracujących osobami niepracującymi, o czym wspomniano już wcześniej. Opublikowane dane GUS nie pozwalają niestety na wskazanie współzależności, jakie istnieją między poziomem wykształcenia ludności a obciążeniem osobami pozostającymi na utrzymaniu.

Tabela 8. Struktura osób pracujących i bezrobotnych wg płci i wykształcenia

Poziom wykształcenia	Pracujący		Bezrobotni		Razem N = 18674
	mężczyźni N = 7286	kobiety N = 7296	mężczyźni N = 2246	kobiety N = 1846	
Wyższe	15,6	23,6	3,0	6,5	16,3
Średnie i policealne	45,7	54,6	32,5	47,9	47,8
Zasadnicze zawodowe	28,5	14,7	36,9	24,7	23,7
Podstawowe ukończone i nieukończone	10,1	7,1	27,4	20,9	12,1
Nie ustalony	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Dane zamieszczone w tablicy 14 „Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej” w publikacji „Podstawowe informacje ze spisów powszechnych – gmina miejska Żyrardów” umożliwiają co prawda obliczenie współczynnika aktywności zawodowej i wskaźnika zatrudnienia (tab. 9), ale nie pozwalają wskazać obciążenia dziećmi i osobami utrzymywanymi osób o wykształceniu wyższym, średnim itd.

Wśród osób z wykształceniem wyższym nie ma przecież młodzieży do 19 czy nawet 22 lat, a wśród osób z wykształceniem podstawowym będzie przecież młodzież ucząca się, dlatego obliczony współczynnik aktywności zawodowej i zatrudnienia musi być niższy dla tej subpopulacji niż dla grupy osób z wyższym wykształceniem. Dane te można byłoby porównywać, gdyby uwzględniono dzieci do 15 lat. Arbitralne przyjmowanie wieku 15 lat i więcej jako wieku aktywności zawodowej jest nieporozumieniem, skoro pracodawca praktycznie biorąc nie jest w stanie zatrudniać osób poniżej 18 lat (pełnoletność). Gdyby w publikacji GUS obok poziomu wykształcenia uwzględniono wiek osób wspólnie z nimi zamieszkałych i ich aktywność ekonomiczną,

można byłoby poszczególne subpopulacje porównywać pod względem obciążenia osobami utrzymywanymi, natomiast w takim ujęciu jak to ma miejsce w cytowanej publikacji porównywanie wskaźnika zatrudnienia czy współczynnika aktywności zawodowej daje fałszywy obraz.

Tabela 9. Aktywność ekonomiczna ludności Żyrardowa w wieku 15 lat i więcej wg płci i wykształcenia

Poziom wykształcenia	Współczynnik aktywności zawodowej (%)		Wskaźnik zatrudnienia		Stopa bezrobocia	
	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni
Wyższe	84,6	83,8	79,1	79,1	6,5	5,6
Średnie i policealne	61,2	70,5	50,1	57,8	18,2	18,0
Zasadnicze zawodowe	56,1	69,8	39,4	49,9	29,8	28,6
Podstawowe ukończone i nieukończone	15,7	30,8	9,0	16,8	42,5	45,5
Nie ustalony	8,7	16,4	6,5	10,9	25,0	33,3
Razem	49,0	60,3	39,1	46,1	20,2	23,6
W tym: w wieku produkcyjnym	68,0	73,3	54,1	56,0	20,4	23,6

Za niepokojące zjawisko należy uznać to, że 8974 mieszkańców Żyrardowa (21,5%) to osoby niepełnosprawne w znaczeniu prawnym (posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności wydane przez uprawniony organ; osób takich było w 2002 r. 8062) lub biologicznym (nie posiadające orzeczenia, ale odczuwające ograniczenie sprawności w wykonywaniu podstawowych i typowych dla swego wieku czynności: zabawa, nauka, praca, samoobsługa; 912 osób). Wśród niepełnosprawnych również większość stanowią kobiety (56,4%). Z ogółu osób niepełnosprawnych pracowało tylko 12,3%.

Poziom wykształcenia niepełnosprawnych w wieku 13 lat i więcej (8770 osób) przedstawiał się następująco (w %):

Wyższe	– 3,2
Policealne	– 2,9
Średnie zawodowe	– 20,4
~ „ ~ ogólnokształcące	– 8,5
Zasadnicze zawodowe	– 21,5
Podstawowe ukończone	– 38,7
~ „ ~ nieukończone	– 4,8
Razem:	100,0

Zatem osoby niepełnosprawne charakteryzują się o wiele niższym poziomem wykształcenia niż osoby sprawne, ponieważ duży tu jest udział osób w wieku poprodukcyjnym (40%), a więc liczących 60 lat (kobiety) lub 65 i więcej (mężczyźni), czyli urodzonych przed 1942 r.

Gospodarstwa domowe i rodziny

Pisząc o społeczeństwie Żyrardowa musimy zdawać sobie sprawę, że jest ono bardzo zróżnicowane pod względem wieku, struktury i aktywności zawodowej, wykształcenia, składu osobowego gospodarstwa domowego i rodziny. Ogółem ludność Żyrardowa żyła w 2002 r. w 16606 gospodarstwach domowych, z tego więcej niż co czwarte składało się tylko z jednej osoby (tab. 10) i nieco tylko mniej było gospodarstw dwuosobowych, a najmniej gospodarstw domowych, w skład których wchodziło 5 osób i więcej.

Tabela 10. Gospodarstwa domowe w Żyrardowie w 2002 r.

Typ gospodarstw domowych	Ogółem		Ludność w gospodarstwach	
	liczba	%	liczba	%
Ogółem	16606	100,0	41428	100,0
1-osobowe	4746	28,6	4746	11,5
2-osobowe	4321	26,0	8642	20,9
3-osobowe	3635	21,9	10905	26,3
4-osobowe	2853	17,2	11412	27,5
5 i więcej osób	1051	6,3	5723	13,8

Przeciętna liczba osób przypadająca na jedno gospodarstwo domowe wynosiła 2,49, a więc tyle co w Pruszkowie (2,49), Krakowie (2,47), Kielcach (2,49), a mniej niż w gminie podmiejskiej Raszyn (2,91) i gminie o funkcji rolniczej Magnuszew (3,29) i mniej jak w takich miastach, jak Ostrołęka (2,81), Płock (2,62), Radom (2,67), Siedlce (2,64).

Gospodarstwa domowe jednoosobowe tworzą w większości osoby owdowiałe, ale coraz częściej także kawalerowie i panny usamodzielniające się od rodziców.

Wśród gospodarstw domowych najbardziej interesującą grupą są gospodarstwa rodzinne, czyli są to małżeństwa z dziećmi albo bezdzietne lub bez dzieci (dzieci opuściły rodziców), matki albo ojcowie z dziećmi.

Gospodarstwa typu rodzinnego stanowiły 69,2% wszystkich gospodarstw domowych. Najliczniejszym rodzajem gospodarstw typu rodzinnego były małżeństwa z dziećmi (tab. 11), które stanowiły połowę gospodarstw typu rodzinnego.

Tabela 11. Gospodarstwa domowe w Żyrardowie z uwzględnieniem typów rodzin w 2002 r.

Gospodarstwa domowe typu rodzinnego	Ogółem		Typ gospodarstw domowych					
			jednorodzinne		dwurodzinne		trzyrodzinne	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Ogółem	11926	100,0	11078	100,0	806	100,0	42	100,0
Małżeństwa	8736	73,3	8277	74,7	442	54,8	18	42,9
– bez dzieci	2766	23,2	2521	30,5	235	53,2	10	55,6
– z dziećmi	5971	50,1	5756	69,5	207	46,8	8	44,4
Matki z dziećmi	2860	24,0	2499	22,6	338	42,0	23	54,7
Ojcowie z dziećmi	329	2,7	302	2,7	26	3,2	1	2,4

Jak już wspomniano cechą charakterystyczną społeczności Żyrardowa jest stosunkowo dużo rodzin niepełnych, zwłaszcza matek z dziećmi. Prawie co czwarta rodzina w Żyrardowie to właśnie samotna matka wychowująca jedno lub dwoje dzieci, rzadko troje i więcej. Jeżeli przyjmiemy do dalszych rozważań ogół rodzin z dziećmi do lat 24, to wśród tych rodzin jest większość z dziećmi pozostającymi na utrzymaniu rodziców (74,3%), a pozostała część mieszka wspólnie z rodziną, ale pozostaje na własnym utrzymaniu.

Najwięcej jest rodzin utrzymujących jedno dziecko (54,9% rodzin), nieco mniej jest rodzin z dwojgiem utrzymywanych dzieci (37,0%), a niewiele z czwórką dzieci i więcej (tab. 12). Czyli z ogółu rodzin z dziećmi do 24 lat będącymi na utrzymaniu zaledwie 1,7% stanowią rodziny wielodzietne.

Przeciętnie jedna rodzina utrzymywała 1,56 dzieci, w tym małżeństwa utrzymywały przeciętnie 1,61 dzieci, matki samotnie wychowujące dzieci – 1,45 i ojcowie – 1,30.

Poza rodzinami utrzymującymi dzieci do 24 lat było 2357 rodzin z dziećmi, które nie pozostawały na ich utrzymaniu. W rodzinach tych było 3756 dzieci, w tym w rodzinach małżeńskich (1110) było 2024 dzieci, z matkami (1089 rodzin) pozostawało 1530 dzieci, z ojcami 202 dzieci.

Sprawą interesującą może być próba odpowiedzi na pytanie, jakie jest źródło utrzymania poszczególnych gospodarstw domowych. Otóż zamiesz-

Tabela 12. Rodziny z dziećmi do 24 lat będące na utrzymaniu

Wyszczególnienie	Ogółem	Małżeństwa	Matki	Ojcowie
		z dziećmi		
1) rodziny z dziećmi o liczbie dzieci	6803	4861	1771	171
– jedno	3738	2472	1140	126
– dwoje	2518	1964	515	39
– troje	431	335	90	6
– czworo i więcej	116	90	26	–
2) Liczba dzieci do 24 lat pozostających na utrzymaniu	10594	7808	2564	222
w tym 4 i więcej	527	403	124	–

czone dane w tab. 13 wskazują, że istnieje pewna współzależność między liczbą osób w gospodarstwie domowym a źródłem utrzymania – na co wskazywano już uwagę wcześniej (tab. 6). Mianowicie rodziny wieloosobowe częściej utrzymują się z pracy niż dwuosobowe i gospodarstwa domowe jednoosobowe, z których większość utrzymuje się z emerytur i rent, podobnie jak rodziny dwuosobowe bez dzieci.

Tabela 13. Główne źródło utrzymania gospodarstw domowych Żyrardowa w 2002 r. (w %)

Gospodarstwa domowe wg liczby osób	Praca	Renta i emerytura	Pozostałe źródła	Razem
1-osobowe	27,1	59,5	13,4	100,0
2-osobowe	35,2	58,4	6,4	100,0
3-osobowe	65,9	26,9	7,2	100,0
4-osobowe	78,7	16,4	4,9	100,0
5 i więcej osób	67,6	24,5	7,9	100,0
Razem	49,1	42,5	8,4	100,0

W każdym razie praca jest źródłem utrzymania prawie dla połowy gospodarstw domowych Żyrardowa, a w zdecydowanej większości dla rodzin trzyosobowych i większych. Jeżeli utrzymujących się z pracy przyjmiemy za 100, to na rachunek własny częściej utrzymywały się gospodarstwa domowe większe (15%) niż jedno- i dwuosobowe (10%). Pozostała część utrzymywa-

ła się z pracy najemnej. Konfrontacja danych zawartych w tab. 4 i 13 wskazuje, że praca najemna i na własny rachunek stanowiła źródło utrzymania dla 58,3% mieszkańców Żyrardowa, czyli więcej niż dla ogółu gospodarstw domowych (49,1%), ponieważ właśnie gospodarstwa domowe, w skład których wchodziła większa liczba osób częściej utrzymywała się z pracy niż gospodarstwa jedno- i dwuosobowe.

Zakończenie

Spis powszechny zawiera podstawowe informacje dotyczące ludności, warunków mieszkaniowych. Informacje te pozwalają na udzielenie odpowiedzi na szereg pytań, zwłaszcza jeśli dane te porównujemy z innymi miastami (np. jaka jest struktura płci i wieku ludności, wykształcenia, źródeł utrzymania itd.) i mogą być wykorzystane w podejmowaniu strategicznych decyzji dotyczących np. rozwoju gospodarczego, rozwoju infrastruktury. Jednocześnie dane opublikowane w takim ujęciu nie udzielają nam odpowiedzi na szereg innych interesujących pytań. Na przykład:

- 1) jak wygląda struktura wieku, wykształcenia, źródeł utrzymania ludności w układzie przestrzennym miasta (w podziale na rejony urbanistyczne, osiedla, ulice),
- 2) jaka liczba dzieci pozostaje na utrzymaniu rodziców według ich poziomu wykształcenia,
- 3) jeżeli osoby utrzymują się z pracy, to warto wiedzieć, z jakiej pracy (fizycznej, umysłowej) i gdzie pracują (w Żyrardowie, Grodzisku czy w Warszawie) oraz w jakim dziale gospodarki (przemysł, usługi),
- 4) dane spisu nie udzielają odpowiedzi na pytanie odnośnie do aktywności ekonomicznej w podziale na płeć i wiek, jak również nie ma informacji, co robi młodzież będąca na utrzymaniu w wieku 15 lat i więcej. Mianowicie chodzi tu o to, jaka jej część uczy się (w jakim typie szkół), studiuje, a jaka część jest bierna zawodowo i z jakich rodzin się wywodzi (chodzi tu o wykształcenie rodziców, aktywność).

Oczywiście podobnych pytań można sformułować więcej. W każdym razie dane spisu zawierają tylko podstawowe informacje, ale w obecnych skomplikowanych czasach, aby podejmować ważne decyzje, trzeba posiadać więcej danych. Sprawą interesującą byłoby porównanie współczesnego społeczeństwa Żyrardowa z tym, jakie żyło w 1950, 1960 czy w 1970 r. i na ile ono się zmieniło pod względem demograficznym, społecznym. Wymaga to jednak już innego opracowania.

Żyrardów Community in the light of the findings of the National Population and Housing Census of 2002

Summary

The article presents the structure of the community according to gender, age, marital status, length of dwelling related to age, level of education, sources of maintenance, economic activity, unemployment, as well as the structure of households and their sources of maintenance.